

Polarització, espectacularització, tertúlies i periodisme. Una visió comunicativa del procés català

Marta Montagut Calvo
Carlota M. Moragas-Fernández

Grup de Recerca en Comunicació Asterisc
Departament d'Estudis de Comunicació
(Universitat Rovira i Virgili)

La polarització discursiva, la mediatització i l'espectacularització de la política, el paper dels gèneres opinatius en la construcció de l'opinió pública catalana —amb especial rellevància el de la tertúlia— o la crisi de legitimitat del sistema mediàtic del territori són algunes qüestions que han condicionat el context polític i social si posem el focus en els aspectes comunicatius del procés català. També cal destacar la crisi generada en la relació entre periodistes, polítics i ciutadania. Aquesta crisi ha trencat el sempre precari equilibri entre tres actors bàsics de la deliberació pública i ha intensificat, seguint una tendència global, una lluita per la legitimitat i la consolidació de la professió periodística com a pilar central de la salut del nostre sistema democràtic. El reforç i reconeixement a la tasca dels periodistes seran especialment necessaris davant d'estratègies evidents per fer-se amb el control i la difusió de la informació política en el conflicte català.

MONTAGUT CALVO, MARTA; MORAGAS-FERNÁNDEZ, CARLOTA M. (2019): "Polarització, espectacularització, tertúlies i periodisme. Una visió comunicativa del procés català", a CIVIL I SERRA, MARTA; LÓPEZ, BERNAT, eds.: *Informe de la comunicació a Catalunya 2017-2018* [En línia]. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Col·lecció Lexikon Informes, 6, pàg. 291-302. ISSN 2014-2773. Disponible a incom.uab.cat/occ/informe

L'objectiu d'aquest capítol és reflexionar sobre aquelles qüestions que durant el procés independentista i, especialment, en el bienni 2017–2018 han afectat no només la construcció de l'opinió pública al voltant de la situació política catalana, sinó també la professió periodística i el paper dels mitjans de comunicació

.....

1. Introducció¹

El present capítol té com a objectiu reflexionar sobre aquelles qüestions que durant el procés independentista i, especialment, en el bienni 2017–2018 han afectat no només la construcció de l'opinió pública al voltant de la situació política catalana, sinó també la professió periodística i el paper dels mitjans de comunicació. El capítol s'estructura en cinc epígrafs on es plantegen diverses qüestions. En primer lloc, a l'epígraf (2) “La polarització discursiva”, s'apunta com s'ha produït una progressiva polarització del discurs polític a mesura que es desdibuixa el marc sobiranista, un marc compartit fins a l'any 2012 per forces com CiU, PSC i ICV-EUiA. La pèrdua d'aquest espai central provoca la divisió de les posicions entre unionistes i independentistes, una confrontació que s'accentua a causa de la lògica espectacular de la comunicació política. Precisament aquesta espectacularització, que sobretot es produeix a l'àmbit mediàtic, és objecte de reflexió del següent epígraf, (3) “L'espectacularització i la tertúlia: circuits tancats”. Aquí se subratlla el paper dels gèneres opinatius en la construcció de l'opinió pública catalana —amb especial rellevància el de la tertúlia— i se'ls presenta com un espai d'assaig dels argumentaris dels actors polítics que han fomentat l'aparició de figures expertes en el Procés i que evidencien la intensa interrelació entre mitjans i política. El fenomen dels opinadors del Procés que es converteixen en referents per a les audiències no és exclusiu dels mitjans tradicionals.

També la xarxa ha tingut un paper rellevant en la construcció de nous lideratges que abans, possiblement, haurien quedat exclosos de l'esfera pública central. Aquest és un dels temes que s'analitzen a l'epígraf (4) “El paper de la xarxa: cambra de ressonància o eina de deliberació?”, on també es parla de les possibilitats que ofereix l'entorn 2.0 en termes de discussió pública (o no) i en l'ús de les xarxes socials com a eina de comunicació política. En aquest mateix epígraf es comenta el paper de la xarxa en la difusió de notícies falses o l'auge dels mitjans que fomenten el pescaclics o *clickbait*, i es dona peu a parlar de (5) “Dos sistemes mediàtics cara a cara”, en què es reflexiona sobre els factors estructurals que fan que hagi estat complicat trencar la polarització discursiva i la cobertura estratègica en aquests darrers temps. En dos sistemes mediàtics polititzats, com són el català i l'espanyol, els mitjans i els periodistes que hi treballen han vist com la deslegitimació d'uns i altres es convertia en una estratègia política que ha tingut conseqüències en la professió. En aquest sentit, es conclou aquest capítol amb l'epígraf (6) “Situació i futur del periodisme”, que posa sobre la taula les conseqüències de la deslegitimació de la figura del periodista, però també les oportunitats per a l'exercici de la professió que ofereixen iniciatives desenvolupades sota el que coneixem com a *slow journalism* o periodisme reposat i el paper dels mitjans de comunicació local com a plataforma que possibilita un discurs no espectacular respecte a la situació política catalana.

1. Aquest text s'ha elaborat en el marc del Grup de Recerca en Comunicació ASTERISC (Universitat Rovira i Virgili), dirigit per Jordi Farré Coma, reconegut com a grup consolidat de recerca per la Generalitat de Catalunya per al període 2017–2020 (referència 2017 SGR 360).

2. La polarització discursiva

La sentència de l'Estatut del 2010 i el discurs polític i mediàtic que va generar a Catalunya es pot considerar un punt de partida per entendre la construcció narrativa de l'anomenat "procés polític català" i com aquesta construcció, progressivament, va adquirir un grau de polarització que, sobretot, es va bastir a través dels mitjans i els professionals de la comunicació política. Des del 2010 fins al 2012, el front dels "sobiranistes" era compartit per CiU, PSC i ICV-EUiA en un marc molt dúctil on el terme *sobiranisme* es feia servir acompanyat dels adjectius *nacional* o *popular* en funció de la força política que utilitzava la paraula. En aquells moments, només ERC contemplava la independència com a sortida al conflicte amb l'Estat. A l'altra banda, el PP s'apropiava de l'expressió *estat de dret* i de *Constitució* amb un discurs gairebé monolític durant tot el Procés, des del 2010 —arran de la sentència de l'Estatut— fins a l'actualitat. La tensió del conflicte polític s'incrementaria progressivament amb la majoria absoluta al Congrés dels Diputats obtinguda pel PP l'any 2011. Aquest fet, juntament amb la translació del discurs de Cs a l'àmbit estatal, la conflictivitat social generada per la crisi econòmica des de l'any 2008, els casos de corrupció i el clam del carrer l'11-S del 2012 provoca un gir polític (però sobretot narratiu) indiscutible, on el concepte *sobiranisme* —que ja només va acompanyat de l'adjectiu *nacional* al darrere— comença a construir-se com un sinònim d'*independentisme* i dona peu al sorgiment d'un nou concepte, *unionista*, que expulsa de l'òrbita sobiranista formacions com el PSC o CSQP/ECP i genera una polarització discursiva que es trasllada també a tota l'esfera pública a través dels mitjans de comunicació.

Aquesta polarització fomenta una dinàmica de blocs on els relats complexos de la realitat social i política passen a un segon pla i s'aposta per una narrativa dicotòmica, de bons i dolents, dels nostres i els altres, de qui guanya i qui perd en el joc polític: qui no és independentista és "unionista" —amb una evident connotació negativa—, i qui no és "constitucionalista" és "secessionista" —també una paraula amb una gran càrrega negativa— i atempta contra la legalitat. Aquesta manera de narrar la política obre la porta a fenòmens globals que afecten el discurs públic, com, per exemple, la preeminència de l'espectacularització. Entesa des de la comunicació política com una de les característiques de la mediatització de la política (MAZZOLENI, SCHULZ, 1999) —que sosté que la forma en què l'acció política és implementada i comunicada està condicionada per la lògica dels mitjans de comunicació—, l'espectacularització no només se circumscriu a la concepció de l'hemicicle com a espai escènic (i, en conseqüència, a l'actuació política en termes d'espectacle), sinó que també afecta les formes en què els actors mediàtics traslladen la realitat política.

3. L'espectacularització i la tertúlia: circuits tancats

En aquest sentit, alguns autors consideren que l'espectacularització en termes mediàtics ha estat el resultat de la imposició de l'infoentreteniment, una hibridació entre les formes del gènere informatiu amb les característiques pròpies de l'entreteniment, i que aquesta tendència ha

Durant el període estudiat es genera una polarització discursiva que es trasllada també a tota l'esfera pública a través dels mitjans de comunicació. Aquesta polarització fomenta una dinàmica de blocs on els relats complexos de la realitat social i política passen a un segon pla i s'aposta per una narrativa dicotòmica, de bons i dolents, dels nostres i els altres, de qui guanya i qui perd en el joc polític

.....

**Determinats
temes queden
fora de l'agenda
de forma
automàtica, tot i
la seva rellevància,
perquè no
encaixen en
una dinàmica
polaritzada,
emocional i
espectacularitzada
dels temes polítics**

.....

impregnat la narració mediàtica fins a generar el que Thussu (2007) anomena *politainment*. Aquesta dinàmica ha alimentat el que Jamieson i Cappella (1997) defineixen com a *strategy-based coverage*, que consisteix a explicar la política amb estructures narratives maniquees on apareixen contínuament metàfores relatives a la batalla, al joc o a la competició, i on s'aposta per l'emotivitat i la teatralització de la política. En aquesta representació, el polític es presenta a si mateix com un heroi, amb una narració ficcionada que força els elements de la seva realitat per construir un relat persuasiu a mida d'un públic objectiu o *target* electoral cada cop més delimitat. Els mitjans han entrat en el joc reproduint aquests relats, però sense qüestionar-los a fons.

En el context que ens ocupa, aquest esquema ha dificultat l'entrada de discursos polítics i mediàtics que superessin aquesta manera d'explicar la realitat catalana, de la mateixa manera que ha forçat els fets perquè encaixessin en aquesta dicotomia. Així veiem com molts mitjans construeixen un discurs que intenta explicar, per exemple, l'activisme social sota aquests paràmetres, presentant el manifestant/activista com a “manipulat” pel líder polític o bé el líder polític com a “instrumentalitzador” oportunista d'un passiu i ingenu manifestant/activista. Amb aquesta estructura es retorna a la seguretat del marc estratègic genèric i es minimitza la complexitat d'un procés polític amb molts actors i on no acaba de quedar clara la seva “verticalitat”. A més, determinats temes queden fora de l'agenda de forma automàtica, tot i la seva rellevància, perquè no encaixen en una dinàmica polaritzada, emocional i espectacularitzada.

Probablement un dels miralls mediàtics on podem resseguir de manera més clara com estem construint aquest debat públic és el gènere de la tertúlia. Davant d'una crisi de legitimació del discurs periodístic més netament informatiu i la hibridació entre opinió i informació com a característica central del nostre sistema mediàtic, la tertúlia permet diverses coses: (1) tenir un espai temporal molt ampli —i barat— que permet fugir dels constrenyiments de les rutines informatives i (2) construir d'una manera més lliure el discurs, utilitzant tot tipus de seleccions lèxiques i retòriques. A més a més, permet adaptar-se, com cap altre gènere d'opinió, a una pluralitat política que no es basa com en altres sistemes mediàtics (per exemple, el liberal) en un pluralisme d'arguments sobre un tema, sinó en un pluralisme institucional, on la mesura és la representació de punts de vista afins als posicionaments dels diversos partits polítics. Tot i que a les tertúlies no hi ha, o no acostuma a haver-hi, polítics en actiu, els perfils de periodistes, advocats, economistes, politòlegs, expolítics, exsenadors, mestres i, darrerament, alguna *tweetstar*, construeixen una xarxa d'opinadors que, gràcies a la seva popularitat, han arribat a modelar argumentalment la percepció del procés català.

Les tertúlies, omnipresents a la televisió i la ràdio, tant catalanes com espanyoles, han permès de forma més o menys explícita construir un discurs que respon a les característiques de l'*infotainment* i que utilitza les eines de l'espectacularització com cap altre format: arguments especulatiu, predictius o fal·laços, llenguatge verbal i gestual informal —o fins i tot agressiu segons el format—, entronització de l'anècdota

o de l'experiència personal per sobre d'un discurs basat en dades, etc. (MONTAGUT, CARRILLO, 2017). La idea del tertulià "generalista" no és nova, sinó que respon a l'estratègia de trobar veus amb les quals una part dels oients s'identifiquin i s'hi sentin representats en antena. A més a més, en termes de producció, la gran quantitat d'hores programades amb tertúlies que s'emeten gairebé en les mateixes franges i de forma diària tant a la ràdio com a la televisió implica la dificultat de trobar veus expertes en cada un dels temes del dia. D'aquí que la figura del tertulià generalista sigui un recurs econòmic tenint en compte la relació entre cost de producció, audiència i fidelització. El conflicte català, però, sembla haver generat una mena d'especialització en si mateix, un sistema autoreferencial en què, en funció de l'ecosistema mediàtic territorial on un es mou, s'activen tota una sèrie d'arguments i de seleccions lèxiques que, malgrat la pluralitat política, acoten temes i enfocaments de la realitat política i social. D'alguna manera, el "processisme" passa a ser una mena de corpus discursiu que contrasta amb el seu contrari, l'"unionisme", que actua com un mirall d'una dinàmica similar en les tertúlies d'alguns mitjans estatals.

En aquest sentit, la tertúlia ha estat durant uns quants anys un espai d'assaig d'aquests corpus i ha fomentat l'aparició de figures expertes en el Procés que han jugat obertament a la connexió directa entre mitjans i política. Tant el relat dels tertulians com el dels mitjans en general no només han construït una determinada narració del conflicte sinó que també han ajudat a construir una "cambra de ressonància" (JAMIESON, CAPPELLA, 2008) on no només s'han traçat els eixos discursius per orientar-se en el mapa polític català sinó que també s'han donat les indicacions pertinents per "interpretar" els discursos mediàtics de l'"altra banda", alimentant un discurs antimitjans que no beneficia cap sistema mediàtic democràtic en general ni la professió periodística en particular. Aquesta mena d'alfabetització mediàtica interessada i esbiaixada políticament genera una major credulitat cap a tot tipus d'informació que reafirmi la pròpia posició ideològica, sigui certa o no.

4. El paper de la xarxa: cambra de ressonància o eina de deliberació?

La dualitat en els posicionaments al voltant del Procés defensats en les tertúlies ha tingut el seu reflex en la discussió pública a les xarxes socials i de manera especialment intensa a Twitter. Els qui han analitzat el debat a la xarxa sovint han constatat que l'escenari predominant és el que mostra diverses comunitats que s'aglutinen entorn al posicionament "independentista" i al posicionament "unionista" i que interaccionen poc entre elles. Aquestes apreciacions dibuixen una esfera pública polaritzada, en línia amb la literatura que considera que la configuració de la discussió a l'entorn 2.0 es duu a terme a partir de comunitats homogènies que es transformen en cambres d'eco o de ressonància (GRUZD, 2012), si bé és cert que queda encara camí a recórrer en l'estudi de la xarxa de mencions, aquella en què realment els usuaris s'interpel·len. És en aquesta xarxa on es podrien entreveure veus que actuen com a mediadores o que s'esforcen per posar en context dues

La dualitat en els posicionaments al voltant del Procés defensats en les tertúlies ha tingut el seu reflex en la discussió pública a les xarxes socials i de manera especialment intensa a Twitter

.....

**L'estudi del debat
sobre el procés
que s'origina a
Twitter ha revelat
que existeixen
perfils que
transcendeixen
els que
tradicionalment
han estat definits
com a líders
d'opinió**

.....

realitats oposades en el pla discursiu, en un escenari més pròxim a l'increment del pluralisme polític que apunten Barberá et al. (2015) o Vaccari et al. (2016), entre d'altres, que no pas al que Sunstein (2003) i Aragón et al. (2013), defineixen com a "balcanització" de la interacció política. En aquest sentit, el debat al voltant del procés català —sobretot a partir de l'1 d'octubre— ens ha permès observar la proliferació de perfils que es troben al marge de les grans comunitats liderades per proindependentistes o prounionistes i que s'estructuren en comunitats alternatives que, ocasionalment, actuen com a ponts entre comunitats (GRAU MASOT, 2018).

Més enllà de la morfologia de la xarxa, però, el que és rellevant en termes d'esfera pública és el fet que sorgeixin nous lideratges en la discussió sobre temes polítics. I és que l'estudi del debat sobre el procés que s'origina a Twitter ha revelat que existeixen perfils que transcendeixen els que tradicionalment han estat definits com a líders d'opinió. D'aquesta manera, ciutadans, activistes i, fins i tot, perfils de caire satíric, tenen la capacitat d'esdevenir influents en les seves comunitats i ocupen quotes de poder en la deliberació dels assumptes públics i la construcció d'opinió pública abans reservades a periodistes, mitjans de comunicació i líders i institucions polítiques, econòmiques, etc. Avui, doncs, són diversos els usuaris que participen i són escoltats en el debat polític en un nou entorn que ha obert el camí cap a la interacció cívica (DALGHREN, 2005) i que ha ampliat un debat tradicionalment restringit a l'esfera pública central. D'aquesta manera, veus com les dels ciutadans activistes @Candeliano² o @gallifantes³ —que en un context previ al 2.0 haurien restat als marges del debat públic— són ara entre els usuaris més destacats quan el Procés és tendència a la conversa en línia, i actors polítics com @BeatrizTalegon,⁴ l'escriptor i director de cinema @SusodeToro1⁵ o el professor @ramoncotarelo,⁶ entre d'altres —que ja gaudien de certa projecció pública—, han vist incrementada la seva presència als mitjans de comunicació tradicionals com a resultat de la seva activitat en el debat a la xarxa.

En termes de comunicació política, els partits i els seus representants han observat les xarxes socials amb curiositat, primer, i amb un cert escepticisme, després. S'ha passat de la promesa que a la xarxa es produïa una connexió directa amb l'elector (que feia possible traslladar el missatge sense el filtre de la mediació periodística) a la consciència que un gran nombre de seguidors, la mobilització d'usuaris afins o el *trending topic* no són necessàriament sinònim de victòria en la contesa electoral i que les accions en línia són una eina més de l'estratègia de comunicació del partit. Aquest és el trajecte que han recorregut els actors polítics (i els encarregats d'implementar l'esmentada estratègia) des que Barack Obama assolí la presidència dels EUA per primera vegada l'any 2008. En el cas que ens ocupa, l'any 2015 Kathryn Cramer ja apuntava l'habilitat comunicativa dels partidaris del procés d'independència en termes d'estratègia digital. I és que la xarxa ha estat un dels camps on s'ha lliurat la batalla pel relat i on el moviment proindependentista —que en un context estatal i europeu podria ser definit en termes d'actor contrahegemònic— s'ha esforçat especialment a difondre el seu missatge. Quan ens referim a moviment proindependentista ho fem entenent que es tracta d'un col·lectiu divers integrat per formacions

2. @Candeliano [En línia]:
twitter.com/candeliano

3. @gallifantes [En línia]:
twitter.com/gallifantes

4. @BeatrizTalegon [En línia]:
twitter.com/BeatrizTalegon

5. @SusodeToro1 [En línia]:
twitter.com/susidetoro1

6. @ramoncotarelo [En línia]:
twitter.com/ramoncotarelo

polítiques, associacions i ciutadans activistes. Precisament, Twitter, en particular, i les xarxes socials, en general, destaquen per ser uns canals utilitzats des de la comunicació política com a eina de mobilització de simpatitzants. Això, en un procés presentat com una qüestió de país, de caràcter col·lectiu, on “tothom” és cridat a participar i que no seria possible sense el suport popular, acaba convertint-se en una qüestió fonamental per als actors polítics i els porta a usar la xarxa com un mecanisme on es reforcen aquests aspectes. La mobilització col·lectiva al carrer té la seva traducció en la concentració a la xarxa a través de la celebració o de la denúncia mitjançant etiquetes o *hashtags* que permetin participar activament en la conversa via imatges, missatges o retransmissions en directe. Però també ha resultat en la participació de la ciutadania en la discussió dels afers públics, malgrat no puguem afirmar amb certesa si s’ha dut a terme amb ànim deliberatiu o si ha estat només un acte de reforç més a la posició pròpia.

D’altra banda, cal tenir en compte que, si bé les xarxes han estat testimoni de la discussió política entorn al procés, de denúncia, etc., també han estat complement imprescindible per a la difusió de continguts inapropiats o de notícies enganyoses (*fake news*) per part dels usuaris, així com pel periodisme digital que té en el pescaclics i les mètriques basades en el trànsit de visites al seu lloc web la principal font d’ingressos. De la mateixa manera, aquesta capacitat d’enllaçar continguts i de viralitzar-los ha convertit les xarxes socials en una plataforma que, sense voler-ho, ha esdevingut ideal per a la proliferació de notícies falses. Això planteja nous reptes per al periodisme, que Jordi Duch i Frederic Guerrero-Solé analitzen en profunditat en el capítol “Els nous reptes del periodisme: *fake news* i *big data*” d’aquest informe.

5. Dos sistemes mediàtics cara a cara

A la imposició d’aquesta forma de construir i narrar la política catalana —tant a través dels mitjans tradicionals com de tot tipus de continguts en línia— s’hi afegeixen més factors estructurals que fan que hagi estat complicat trencar la polarització discursiva i la cobertura estratègica. Un d’aquests factors són les característiques pròpies del nostre sistema mediàtic, que és més complex que el que plantegen Hallin i Mancini (2004; 2017), ja que no només hi ha un sistema mediàtic estatal que es correspon amb les característiques del model de pluralisme polaritzat —paral·lelisme polític entre mitjans i partits; intervenció política en els mitjans; manca de maduresa de la professió periodística, etc.—, sinó que aquest sistema se superposa territorialment a un de català que actua com un mirall i que afegeix elements de complexitat com l’estructuració d’un mercat mediàtic amb molts actors —nacionals, comarcals, locals, públics, privats, tercer sector— o les característiques en termes de construcció nacional de l’ecosistema català i les polítiques que han contribuït a crear-lo (TÀRREGA, 2017; GUIMERÀ I ORTS, 2018). Aquestes polítiques, lluny dels consensos de l’“oasi català” dels governs convergents liderats per Jordi Pujol fins a l’arribada del primer tripartit (2003),⁷ ara són revisades críticament i utilitzades políticament com una arma llancívola.

Cal tenir en compte que, si bé les xarxes han estat testimoni de la discussió política entorn al procés, de denúncia, etc., també han estat complement imprescindible per a la difusió de continguts inapropiats o de notícies enganyoses

.....

7. Pi, Jaume (2018): “El primer vendaval en el oasis catalán”. *La Vanguardia* [En línia]. Barcelona: La Vanguardia Ediciones, 16 de novembre. bit.ly/2Jym9Cg

La percepció és que la guerra pel control polític dels mitjans públics serà central en el desenvolupament del conflicte

.....

En aquest aspecte, destaca especialment el fet de posar en el centre de la controvèrsia política els mitjans públics de comunicació de forma estratègica, amb especial protagonisme de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals. Això s'ha produït en dos sentits: per una banda, a través d'una intervenció política en la direcció de la institució. En aquest sentit, potser un dels moments més polèmics va ser el nomenament de Vicent Sanchis com a director de TV3, una designació que va provocar la reprovació del Parlament el 6 d'abril de 2017 —amb l'excepció de Junts per Catalunya— per considerar que el seu perfil era clarament partidista.⁸ Per altra banda, també s'ha utilitzat la institució com a tema central de la picabaralla política durant el Procés i en període electoral, tant per defensar-la com per criticar-la, tot generant una dinàmica que encara ha polititzat més la corporació, fins i tot en contra de la voluntat dels seus treballadors. Aquest fet ha provocat una manca de crítica legítima i mesurada dels encerts i errors dels continguts informatius generats per la institució i que s'hagi entrat en una dinàmica d'atac/defensa sense matisos. De fet, no sembla que aquesta situació hagi de tornar a un model més consensuat previ a la tensió política generada pel Procés, sinó que la percepció és que la guerra pel control polític dels mitjans públics serà central en el desenvolupament del conflicte. Això, per altra banda, tampoc suposa una novetat ni a Catalunya ni a Espanya, però el que sí que resulta nou és el seu grau de visibilitat *mainstream*, per dir-ho d'alguna manera, i l'agressivitat d'aquesta lluita política entorn al control dels mitjans públics.

La convivència de dos sistemes amb característiques similars, però amb interessos divergents, no només ha polaritzat el discurs, sinó també l'estructura comunicativa del país, on tots els partits polítics, amb una concepció plenament “mediatitzada” de les seves lògiques de funcionament, han posat en marxa tot tipus d'estratègies d'influència en els mitjans i els periodistes. Això ho han fet marcant una línia territorial i ideològica que ha dificultat enormement la feina del periodista i que ha erosionat —encara més— la seva legitimitat professional, cosa que ha provocat la queixa del sector davant de la impossibilitat de fer informació política sense que els periodistes siguin instrumentalitzats o atacats políticament. Han estat diverses les entitats que han reaccionat contra els atacs a la llibertat de premsa, que es van produir sobretot en el darrer tram del conflicte —setembre i octubre de 2017— i que malauradament semblen normalitzar-se a escala global. Destaca, per exemple, el comunicat “Per la llibertat de premsa i per totes les llibertats”,⁹ que va aplegar uns 200 professionals davant de la seu del Col·legi de Periodistes de Catalunya a Barcelona, una concentració promoguda pel Grup de Periodistes Ramon Barnils, l'Associació de Mitjans d'Informació i Comunicació, l'Associació de Publicacions Periòdiques en Català, SomAtents i el Sindicat de Periodistes de Catalunya el 21 de setembre de 2017.

Així, la figura del periodista polític, malgrat el canvi professional i cultural que suposa l'entrada a la professió des d'una formació acadèmica específica i el recanvi generacional dels professionals a partir dels noranta, tant en l'àmbit estatal com català, ha estat una diana habitual dins de les lògiques de la mediatització política, que en veure la possibilitat de saltar-se la mediació periodística a través d'altres vies (com, per

8. VALLESPÍN, Ivanna (2017): “El Parlament reprova el nomenament de Vicent Sanchis com a director de TV3”. *El País* [En línia]. Madrid: Ediciones El País, 6 d'abril. bit.ly/2S1Njp0.

MARCH, Oriol (2017): “El Parlament reprova Vicent Sanchis com a director de TV3”. *NacióDigital* [En línia]. Barcelona: SCG Aquitània. bit.ly/2YGBYqq

9. GRUP RAMON BARNILS (2017): “Per la llibertat de premsa i per totes les llibertats”, 18 de setembre [En línia]. bit.ly/2XQbNaa

exemple, les xarxes socials) han adoptat una posició de deslegitimació de la professió periodística i una actitud de victimisme davant dels mitjans. De fet, governs i partits mostren de manera oberta les seves estratègies, evidencien el seu poder en marcar els ritmes de l'agenda, tant dels temes com dels polítics a entrevistar, i són els "patrocinadors" o *sponsors* en la construcció de marcs holístics on qualsevol posicionament que se'n surti pot ser instrumentalitzat políticament en contra del periodista/mitjà que emeti una determinada informació. Això ha fet mal, ja veurem si reversible, a la professió i ha provocat que es posi en qüestió la tasca dels periodistes, alhora que ha generat una incomprensió cap a les lògiques professionals per part de la ciutadania, que hem vist traduïda en la dificultat per cobrir amb seguretat i neutralitat determinats esdeveniments del procés polític català.

6. Situació i futur del periodisme

Aquesta deslegitimació de la figura del periodista —i de la funció de vigilant (*watchdog*) i de pont amb la societat que se li ha atribuït de forma tradicional— ha generat pràctiques en què, més enllà de les crítiques emeses des de la classe política, l'activisme (sigui del signe que sigui) s'ha vist legitimat per coartar la feina dels professionals que cobreixen la informació política. És el cas dels atacs rebuts per periodistes de diferents mitjans de comunicació d'àmbit nacional i estatal en la cobertura de les manifestacions o actes de protesta que s'han dut a terme entre els anys 2017 i 2018, i que han estat denunciats pels mateixos treballadors o pels col·legis professionals i han resultat en la creació, per exemple, d'iniciatives com el Mapa de la Censura per part de l'Observatori Mèdia.cat que, des de l'any 2015, dona visibilitat a fets que dificulten el desenvolupament de la feina d'aquest col·lectiu o que poden restringir les llibertats d'expressió o d'informació de la ciutadania als territoris de parla catalana.

La situació de deslegitimació de la professió periodística no fa més que agreujar altres qüestions que posen en risc la feina d'aquells que, des del punt de vista de l'ideal habermasià de l'esfera pública, tenen la missió de fiscalitzar el poder i exercir de vehicle entre el públic i els seus representants. En són un exemple, d'una banda, la precarietat i l'auge dels *freelance* com a única sortida davant la impossibilitat de gaudir d'una situació contractual estable i, de l'altra, les rutines professionals, marcades per la gran varietat de temes a cobrir, l'acceleració dels ritmes informatius i la brevetat de les peces, a més de l'aparició d'un nou actor —les xarxes socials— que canvia algunes dinàmiques relacionades amb la difusió dels missatges. En aquest context, hi ha qui ha considerat que aquesta dinàmica, que genera un flux continu de notícies i l'actualització minut a minut dels continguts, resulta en una saturació d'informació, sovint elaborada amb pressa i amb l'exigència de ser el primer a publicar-la. La resposta a aquesta situació ha estat la creació d'una sèrie de nous mitjans (en paper i en línia) o d'espais als mitjans de comunicació tradicionals que han tingut més o menys èxit i que, en termes de comunicació i Procés, han fet un esforç per intentar sortir del relat dominant i aprofundir en les causes, els actors i les conseqüències dels fets que, en el cas que ens ocupa, s'han succeït des de l'anunci de

Governos i partits mostren de manera oberta les seves estratègies, evidencien el seu poder en marcar els ritmes de l'agenda, tant dels temes com dels polítics a entrevistar

.....

La situació de deslegitimació de la professió periodística no fa més que agreujar altres qüestions que posen en risc la feina d'aquells que, des del punt de vista de l'ideal habermasià de l'esfera pública, tenen la missió de fiscalitzar el poder i exercir de vehicle entre el públic i els seus representants

.....

**L'actualitat
del món local,
marcada per
un dia a dia
que prioritza
els continguts
informatius i
d'entreteniment
que afecten el seu
públic objectiu,
continua
movent-se
relativament al
marge del context
nacional**

.....

la Llei del referèndum del 4 de juliol de 2017 fins a l'inici del judici del Procés el 12 de febrer de 2019.

Es tracta, com diem, de nous mitjans i/o espais concebuts sota els paràmetres del que es coneix com a *slow journalism*, que aposta per un periodisme pausat que fuig de la pressió d'informar en temps real amb l'objectiu de dotar la cobertura de temes complexos de més anàlisi i més qualitat, sense sotmetre'l a les constriccions de l'agenda, de l'extensió estàndard dels formats informatius o, fins i tot, de la fórmula jurídica —molts es constitueixen com a cooperatives de treball— i de les fonts de finançament —en tant que la major part del pressupost prové de les aportacions dels socis o subscriptors—. En l'àmbit nacional i estatal podem destacar, per exemple, nous mitjans digitals com *eldiario.es*, *La Marea*, que també té edició en paper en forma de revista mensual, *ctxt Revista Contexto*, *Jot Down*, *Revista 5W* o *Crític*, i mitjans impresos com el desaparegut *La Jornada* o *La Directa*, que funciona al mateix temps com una publicació quinzenal i com a mitjà digital. També espais de la televisió privada i pública —*Salvados* (La Sexta) o *Sense ficció* i *30 minuts* (TV3— que venen de lluny i noves seccions a la ràdio pública catalana en *prime time*, com “El racó de pensar”, “En primera persona del plural” o “No hi ha drets” d'*El matí de Catalunya Ràdio*, o “Quatre Gats”, secció, primer, d'*El Suplement* i en l'actualitat programa de televisió emès a TV3. En tots els casos esmentats, l'acostament a la informació es duu a terme obeint lògiques alternatives a les de l'actualitat periodística i a l'exaltació pròpia de l'espectacularització apuntada més amunt, cosa que els permet, en determinada mesura, parlar de la situació política, així com de temes menystinguts i/o silenciats en les agendes polítiques i mediàtiques, d'una manera constructiva i allunyada de la polarització i de la politització. En aquest sentit, també cal destacar la tasca que duen a terme els mitjans de comunicació local, qui sap si el baluard que s'erigeix com a garantia d'un discurs no espectacular en referència a la situació política catalana. En unes redaccions —sovint també precaritzades— en què l'actualitat del municipi o de les comarques que abracen omple la graella de la programació, el Procés ha estat objecte de cobertura informativa, és clar, però no eix vertebrador de la majoria dels continguts. L'actualitat del món local, marcada per un dia a dia que prioritza els continguts informatius i d'entreteniment que afecten el seu públic objectiu, continua movent-se relativament al marge del context nacional.

Tot i que les pràctiques descrites sobre aquestes línies mostren que hi ha una certa esperança amb relació als mitjans de comunicació com a mecanisme de deliberació en l'esfera pública, caldrà veure si tant l'especialització del món local com el sorgiment de noves formes d'exercir el periodisme actuaran com a contrapès suficient als formats d'infoentreteniment excessivament espectacularitzats i al (rendible) periodisme de pescaclics. Tot plegat serà una empresa difícil en un context on la mediatització del conflicte tendeix a fomentar posicions polaritzades que resulten molt útils i rendibles, tant en el terreny del màrqueting polític com en determinades empreses mediàtiques alineades amb partits i institucions.

7. Referències

- ARAGÓN, Pablo; KAPPLER, Karolin Eva; KALTENBRUNNER, Andreas; LANIADO, David; VOLKOVICH, Yana (2013): “Communication dynamics in Twitter during political campaigns: The case of the 2011 Spanish national election”. *Policy & Internet* [En línia]. Vol. 5, núm. 2, pàg. 183–206. bit.ly/2Jmke4Y
- BARBERÁ, Pablo; JOST, John T.; NAGLER, Jonathan; TUCKER, Joshua A.; BONNEAU, Richard (2015): “Tweeting from left to right: Is online political communication more than an echo chamber?”. *Psychological Science* [En línia]. Vol. 26, núm. 10, pàg. 1531–1542. bit.ly/2Jmx1Va
- CRAMERI, Kathryn (2015): “Political power and civil counterpower: The complex dynamics of the Catalan independence movement”. *Nationalism and Ethnic Politics* [En línia]. Vol. 21, núm. 1, pàg. 104–120. bit.ly/2YFklh9
- DAHLGREN, Peter (2005): “The Internet, Public Spheres, and Political Communication: Dispersion and Deliberation”. *Political Communication* [En línia]. Vol. 22, núm. 2, pàg. 147–162. bit.ly/30g1jhM
- GRAU MASOT, Josep Maria (2018): *Les xarxes d'influència i de construcció d'Opinió Pública a Twitter. El cas del procés d'independència de Catalunya: Des de l'anunci de la Llei del Referèndum fins als fets d'octubre* [En línia]. Tarragona: Departament d'Estudis de Comunicació (URV). Data de defensa: 24-07-2018. hdl.handle.net/10803/664742
- GUIMERÀ I ORTS, Josep Àngel (2018): “El papel de la comunicación en la construcción nacional de Cataluña: Jordi Pujol y la instrumentalización política de los medios (1968–1989)”, *Historia y Política* [En línia]. Núm. 40, pàg. 363–387. bit.ly/2Jn1BOR
- GRUZD, Anatoliy (2012): “Investigating political polarization on Twitter: A Canadian perspective”. *Internet, Politics, Policy 2012: Big Data, Big Challenges?* [En línia]. Vol. 6, núm. 1, pàg. 28–45. bit.ly/2L96Jb8
- HALLIN, Daniel C.; MANCINI, Paolo (2004): *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HALLIN, Daniel C.; MANCINI, Paolo (2017): “Ten years after *Comparing media systems*: What have we learned?”. *Political Communication* [En línia]. Vol. 34, núm. 2, pàg. 155–171. bit.ly/2G2Dz9d
- JAMIESON, Kathleen H.; CAPPELLA, Joseph N. (1997): *Spiral of cynicism: The press and the public good*. Oxford, Regne Unit: Oxford University Press.
- JAMIESON, Kathleen H.; CAPPELLA, Joseph N. (2008): *Echo chamber: Rush Limbaugh and the conservative media establishment*. Nova York, EUA: Oxford University Press.
- MAZZOLENI, Gianpietro; SCHULZ, Winfried (1999): “‘Mediatization’ of politics: A challenge for democracy?”. *Political Communication* [En línia]. Vol. 16, núm. 3, pàg. 247–261. bit.ly/2WJWhbX

MONTAGUT, Marta; CARRILLO, Nereida (2017): “Estrategias de espectacularización en las tertulias políticas televisivas. Caso de la cobertura de las elecciones municipales de Barcelona de 2015”. *El Profesional de la Información* [En línia]. Vol. 26, núm. 4, pàg. 621–629. bit.ly/2G0NdJw

SUNSTEIN, Cass R. (2003): *Why societies need dissent*. Cambridge, EUA: Harvard University Press.

TÀRREGA, Mariola (2017): *The practice of Political Public Relations in Catalonia and Scotland* [En línia]. Edimburg, Regne Unit: Media, Communication and Performing Arts (Queen Margaret University). Data de defensa: 2017. bit.ly/2YDQAgB

THUSSU, Daya K. (2007): *News as entertainment. The rise of global infotainment*. Londres, Regne Unit: SAGE Publications.

VACCARI, Cristian; VALERIANI, Augusto; BARBERÁ, Pablo; JOST, John T.; NAGLER, Jonathan; TUCKER, Joshua A. (2016): “Of echo chambers and contrarian clubs: Exposure to political disagreement among German and Italian users of Twitter”. *Social Media + Society* [En línia]. Vol. 2, núm. 3, pàg. 1–16. bit.ly/2NBrH4e